www.turkishstudies.net/history

Turkish Studies - Historical Analysis

eISSN: 2667-5552

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Doğu Akdeniz Kıyılarında Yapılan Kaçakçılık Faaliyetlerine Yerel Bir Örnek: Alata İskeleyi*

A Local Example of Smuggling Activities on the Eastern Mediterranean Coasts: Alata Pier

Songül Ulutaş** - Melike Kayam***

Abstract: Mersin, which has a coast to the Eastern Mediterranean, was a city that had just started to develop in the late 19th and early 20th centuries. The fact that it has a long coastline and a large hinterland, has been one of the main triggers of the emergence and development of Mersin as a city. Although Mersin Port was not sufficient in terms of technical equipment and infrastructure with its piers, it was one of the most important ports of the Eastern Mediterranean in terms of location. At this point, the main problematic of our research is to make an evaluation on how local smuggling activities were tried to be carried out in the last period of the empire in the Eastern Mediterranean under Ottoman rule. In this regard, the banned substances smuggled within the framework of the general conjuncture of the process are mostly timber and other forest products, weapons and explosives. More importantly, with these banned substances, it has been observed that a large amount of people were kidnapped from these coasts. Especially Armenian fugitives are frequently mentioned in the documents on this subject. Although these activities were generally carried out with foreign flagged ships, the main point was that some local people in the region and those serving the state were also leading to illegal activities. In this case, it would be emphasized that there were some vulnerabilities emerged in the process. The main problematic of the study are the smuggling activities carried out in the hinterland of the Alata Pier in Erdemli, located on the coastline of Mersin, which was one of the ports away from the mouth and from the control, and the commercial activities carried out in a way to harm the people of the region despite all measures taken by the center. While the awareness of the center for all these activities reflected the spirit of the period to the documents, the activities carried out in both the coastal and mountain areas of the region seriously harmed the state. Within the framework of these events, what kind of measures the state tried to take and how much it was sufficient are among the questions to be evaluated within the scope of our study.

Structured Abstract: The East Mediterranean coast has been one of the busiest routes due to its strategic location throughout history. Its geographical features prepared the ground for illegal activities in particular.

* Bu makale 01-03.11.2018 tarihinde düzenlenen I. Uluslararası Mersin Sempozyumu'nda sunulan "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Mersin-Alata Kıyılarında Kaçakçılık Faaliyetleri" başlıklı sözlü basılmamış bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üye., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Asst. Prof., Mersin University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Department of Modern History

ORCID 0000-0002-7605-9151

sngulutas@gmail.com

*** Öğ. Gör. Mersin Üniversitesi, Rektörlük Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Bölümü.

Mersin University Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution Department

ORCID 0000-0002-6471-0525

melikekara@mersin.edu.tr

Cite as/ Atıf: Ulutaş, S., Kayam, M. (2020). Doğu Akdeniz kıyılarında yapılan kaçakçılık faaliyetlerine yerel bir örnek: Alata İskeleyi. *Turkish Studies - History*, 15(2), 697-709. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43211>

Received/Geliş: 28 April/Nisan 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

In addition to commercially busy ports and piers, some blind locations away from control and especially the places where rivers and streams flow into the sea hosted illegal activities for many years. Preventing this illegal traffic has always been on the agenda as a problem that the Ottoman State struggled like all political structures.

The main problem of the study is the smuggling activities and illegal trade carried out in the region, located on the coastline of Mersin, which was an important port city on the East Mediterranean coast, in the last periods of the Ottoman State. Our subject is the Alata Pier in examining these illegal activities on a local scale. The basic data of our study obtained from the documents related to the region from the Ottoman Archive under the Presidency State Archives Directorate. While such a rich database about the Ottoman State is a great opportunity for the Ottoman historians, the fact that the number of documents we could reach about Alata was the greatest impossibility of our study, despite the detailed scans made here. Despite the small number, the available documents provide rich data for the study.

In this regard, the banned substances smuggled within the framework of the general conjuncture of the process were mostly timber and other forest products, weapons and explosives. More importantly, with these banned substances, it has been observed that a large amount of people were kidnapped from these coasts. Especially Armenian fugitives are frequently mentioned in the documents on this subject. Although these activities were generally carried out with foreign flagged ships, the main point was that some local people in the region and those serving the state were also leading to illegal activities. In this case, it has been emphasized that there were some vulnerabilities emerged in the process. The main problematic of the study are the smuggling activities carried out in the hinterland of the Alata Pier in Erdemli, located on the coastline of Mersin, which was one of the ports away from the mouth and from the control, and the commercial activities carried out in a way to harm the people of the region despite all measures taken by the center. While the awareness of the center for all these activities reflected the spirit of the period to the documents, the activities carried out in both the coastal and mountain areas of the region seriously harmed the state. Within the framework of these events, what kind of measures the state tried to take and how much it was sufficient are among the questions to be evaluated within the scope of our study.

Despite all the precautions taken by the center in Alata Pier, which is the main spatial limitation of our study, located on the coast of Mersin, and the surrounding area of here, a large number of data have been determined that smuggling and illegal commercial activities carried out. It has understood that the vast and rich forest area located in the hinterland of the region, where Alata was located, was quite effective among the conditions enabling these activities. On the other hand, the fact that Alata was in a very suitable position in terms of land transportation and the rivers flowing from the shores of Alata to the sea created natural recesses for asylum and approaching the shore, allowed such illegal activities. As can be seen, the existing geographical structure provided opportunity and convenience for coastal smuggling in the region. Another point was that the control became difficult for pier, customs, etc. issues due to the distance to the city center. Thus, it has understood that some of the merchant families of Mersin were active in the illegal trade and smuggling activities carried out in the pier, and the government officials in local and various status tolerate illegal activities for reasons such as bribe etc. Alata, which was a small pier of a small city of Anatolia in the last periods of the Ottoman Empire, became an important and busy pier for prohibited activities within the framework of the mentioned conditions. Substances subject to smuggling bore the traces of the general political events of the period. Due to the Armenian events, the abduction of escapees with weapons and explosives was frequently encountered. In addition, the fact that the area had a rich woodland also paved the way for increasing illegal lumber cutting and exporting in this period.

The structure, which was established with corruption-bribery relations in the region, not only caused the state to be economically and politically damaged but also caused great damage to the region within the framework of this network of relations. Another point is that the state was aware of the illegal activities carried out in the region and tried to take measures, but it had not sufficient equipment due to the conditions of the period. What the regional authorities demanded from the center under these measures was a security ferry to protect the coastline. However, the security boots, which were limited in the hands of the center, were not sufficient to prevent such smuggling activities.

The world economic system and the Ottoman Empire remained in its periphery, and the conflict between the central and local powers in this empire, events that occurred between the big families with local

capital and the people, and the network they establish with the center have been clearly observed from the example of Alata Pier.

Keywords: Contemporary Age History, Eastern Mediterranean, Mersin-Alata Pier, Weapon and Fugitive Smuggling, European States, Coastal Safety.

Öz: Doğu Akdeniz’e kıyısı olan Mersin, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında henüz yeni gelişmeye başlayan bir şehirdir. Uzun kıyı şeridinde ve geniş bir hinterlanda sahip olması bir kent olarak Mersin’in ortaya çıkışının ve gelişmesinin en temel tetikleyicilerinden biri olmuştur. Mersin Limanı sahip olduğu iskeleleriyle henüz teknik donanım ve alt yapı açısından yeterli olmasa da konum itibarıyla anılan dönemde Doğu Akdeniz’in en önemli limanlarından birisiydi. Araştırmamızın bu noktada temel problematiği Osmanlı hâkimiyetinde olan Doğu Akdeniz sularında imparatorluğun son dönemlerinde kaçakçılık faaliyetlerinin yerel ölçüde ne şekilde yürütülmeye çalışıldığı üzerine bir değerlendirme yapmaktır. Bu konuda sürecin genel konjonktürü çerçevesinde kaçakçılığı yapılan yasaklı maddeler çoğunlukla kereste ve diğer orman ürünleri, silah ve patlayıcı maddedir. Daha da önemlisi bu yasaklı maddelerle birlikte bu kıyılardan yoğun miktarda insan kaçırıldığı da görülmüştür. Özellikle Ermeni firarilerin bu konudaki belgelerde adı sıklıkla geçmektedir. Bu faaliyetlerin genellikle yabancı bandıralı gemilerle yapılmakla birlikte asıl dikkat çeken hususun bölgedeki yerel halktan bazı kişilerin ve devlete hizmet edenlerin de yasa dışı faaliyetlere ön ayak olmasıydı. Bu durumda incelenen süreçte ortaya çıkan bazı güvenlik açıklarının da bulunduğu noktalar üzerinde durulacaktır. Çalışmanın bu noktada asıl problematiği söz konusu bu süreçte Mersin’in kıyı şeridinde yer alan özellikle de akarsuların denize döküldükleri ağızlardan ve denetimden uzak iskelelerinden biri olan Erdemli’ye bağlı Alata İskeleyi hinterlandında yürütülen kaçakçılık faaliyetleri ve merkezin aldığı tüm tedbirlere rağmen bölge halkını da zarara uğratacak şekilde yürütülen ticari faaliyetlerdir. Merkezin tüm bu faaliyetlerden haberdar olma şekli dönemin ruhunu belgelere yansıtırken bölgenin gerek sahil gerek dağlık alanlarında gerçekleştirilen faaliyetler devleti ciddi şekilde zarara uğratmaktadır. Bu gelişmeler çerçevesinde devletin ne gibi önlemler almaya çalıştığı ve ne derece yeterli olduğu da çalışmamız kapsamında değerlendirmeye alınacak konular arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yakınçağ Tarihi, Doğu Akdeniz, Mersin-Alata İskeleyi, Silah ve Firari Kaçakçılığı, Avrupalı Devletler, Kıyı Emniyeti.

Giriş

“Mare nostrum (iç deniz)” olarak da betimlenen Akdeniz Dünyası tarihçiliğe yeni yaklaşımlar kazandıran Lefebvre ve Braudel gibi tarihçiler tarafından derinlemesine incelenmiş ve pek çok tarihçiye de ilham vermiştir. (Ginio 2006: 31.) 16. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan Akdeniz coğrafyasında, 17. yüzyıldan itibaren ciddi bir gerileme yaşanmıştır. Bu süreçten farklı etkilenen Doğu ve Batı Akdeniz farklı etkilerle benzer sorunlar yaşamıştır. Okyanusa açılan Batı yakası, Amerikan gümüşünün zenginliği ile yaşarken; Doğu’nun bu zenginlikten aynı derecede faydalanamadığı tarihi bir gerçektir. (Tabak 2006: 57. Braudel 1994: 622-623. Pamuk 2005: 162.) Bu buhran döneminin en önemli sebeplerinden biri küresel iklim değişikliği idi. Küçük Buzul Çağı olarak da adlandırılan bu değişim uzun süreli etkilerini bu süreçte göstermeye başlamıştı. Bu ekolojik dönüşüm Akdeniz’de hem coğrafi değişime sebep olmuş; hem de kırsal yerleşim dokusunu tarımsal üretimdeki gerilemeden dolayı olumsuz etkilemişti. Doğal afetlerle boşalan ovalık tarımsal araziler 18. ve 19. yüzyıllarda girişimci toprak sahiplerinin sermaye kaynakları olacaktır. Değişen iklimsel şartlarla birlikte yetiştirilen ürün çeşitliliği de değişmişti. Dengeler böylece Akdeniz Dünyası’nda hızla değişmeye başlamış ve yeni bir ivme kazanmıştı. (Kadioğlu 2008; Griswold 2000; Zachariadou 2001. Tabak 2006: 60, 69.) Osmanlı’nın Doğu Akdeniz’e kıyısı olan en verimli ovalık alanlarından Çukurova Bölgesi, bu dönüşümde canlılık kazanan önemli yerlerden biri olmuştur. Mersin Limanı da 19. Yüzyılda Çukurova’nın Doğu Akdeniz’e çıkış noktası olmuştur. Bu dönemde Doğu Akdeniz’e kıyısı olan kentler Osmanlı’nın ekonomi politikasında ve deniz ticaretinde önemli bir yer üstlenmiştir. 1860’larda Amerikan İç Savaşı sonrasında dünya konjonktüründe yaşanan pamuk rezervlerindeki kriz, Çukurova için yeni

bir başlangıcı ifade etmektedir. Bu süreçte Çukurova bir pamuk üretim merkezi haline gelmiş ve Mersin bölgedeki üretim fazlasını dışa çıkaran önemli bir liman konumuna ulaşmıştır. (bkz. Toksöz 2010 ve 2006).

Yüzyıl sonlarına gelindiğinde Osmanlı coğrafyasında siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda birtakım çözümlerin baş gösterdiğini görmek mümkündür. Büyük toprak kayıpları ile sınırlarda görülen daralma, serbest ticaret anlaşmalarıyla dış dünyaya kapıların açılması ve ekonomide yabancı müdahalesinin artması, önlenemez bir dış borçlanma, milliyetçilik ayaklanmaları ve toplumsal bütünlüğün bozulması gibi bazı gelişmeler devleti zora sokan ciddi problemlerdi. Gelişen bu genel şartların yansımalarını merkezden uzak ve özellikle kıyı şeridinde yer alan bölgelerde farklı şekillerde görmek mümkündür. Değişen dış ve iç dünya konjonktüründe merkez ve çevre ilişkileri de yeniden gözden geçirilmiştir. Bu şartlar altında merkezi denetimden uzak kıyı noktalarında yasa dışı bazı faaliyetler yürütülmeye başlamıştır. Çalışmamızın konusu olan Alata kıyıları bu durumu açıklayan yerel bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle silah, insan ve kereste başta olmak üzere pek çok konuda kaçakçılık faaliyetlerinin yürütüldüğüne dair veriler mevcuttur. (Arıkan 1991: 279-306.) Konunun arka planına bakıldığında sürece damgasını vuran siyasi çatışmaların olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; insan ve silah kaçakçılığına yol açan Ermeni Olayları Osmanlı genelinde ülke siyasetini de uzunca bir dönem etkilemiştir. Kaçakçılığa neden olan en önemli nedenlerin başında Osmanlı'nın kendi içine kapalı iâşeci, geleneksel ve dengeyi sağlamak maksatlı aşırı kontrolcü bir iktisadi politika izlemesi yer almaktaydı. Bu nedenle ihracı ya da ticareti yasak veya sınırlı ürünler için gözden uzak yerler seçilerek yasal olmayan yollarla ürünlerin dışarıya kaçırıldığına ilişkin çok sayıda örnek görmek mümkündür. Özellikle yabancılar tarafından yürütülen bu tür faaliyetlerin deniz yolu ve aynı zamanda yerel yöneticiler ve halk aracılığı ile yapılması da dikkat çekmektedir. Çukurova Bölgesinde Alata'nın da içinde bulunduğu ve kaçakçılığın yoğun bir şekilde yürütüldüğü sınırlar, Adana Vilayeti dâhilinde Yumurtalık'tan Anamur'a kadar uzanan kıyı şerididir. (Gümüş 2011: 231.)

Bu bağlamda çalışmanın temel problemi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Doğu Akdeniz kıyısında önemli bir liman şehri olan Mersin'in kıyı şeridinde yer alan ve denetimden uzak iskelelerde gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetleri ve bölgede yürütülen usulsüz ticarettir. Bu yasa dışı faaliyetlerinden yerel ölçekte irdelenmesinde öznemiz *Alata İskelesi* olacaktır. Çalışmamızın temel verileri T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına bağlı Osmanlı Arşivindeki bölgeye ilişkin belgelerden edinilmiştir. Osmanlı Devleti'ne ilişkin böylesine zengin bir veri tabanı biz Osmanlı Tarihçileri için çok büyük bir olanak iken, burada yapılan detaylı taramalara rağmen Alata ile ilgili ulaşabildiğimiz belge sayısının az olması çalışmamızın en büyük olanaksızlığıydı. Sayısının az olmasına rağmen mevcut edinilen belgeler konu ile ilgili zengin veriler sağlamaktadır. Arşiv belgeleri dışında Adana Vilayet Sınamelerinde bölge ile ilgili veriler elde edilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili yapılmış az sayıda araştırma ve inceleme eserden faydalanılmıştır.

Coğrafi ve İdari Açından Alata'nın Konumu

Günümüzde Erdemli sınırları içerisinde yer alan eski adı Elata olan Alata, Osmanlı Devleti'nin son döneminde idari açıdan köy statüsündedir. Alata Çayı, Kilikya Bölgesi'ni Dağlık ve Ovalık olmak üzere ikiye ayıran sınır olarak kabul edilmektedir. Kimi tarihçilere göre ise bu sınır Lemas Çayı'dır. Alata Çayı'nın doğusundan itibaren ovalık alan, batısında ise kayalık ve dağlık vadilerden oluşan alan başlar. Bugün Alata Çayı'nın da içinde bulunduğu Erdemli ilçesi Mersin'e 39 km; Silifke'ye ise 46 km uzaklıktadır. (Koca 1994: 1.) Kaynağını Bolkar Dağlarından alan Alata Çayı, Erdemli İlçesi içinden geçerek denize dökülmektedir. Bu açıdan Toros Dağlarının denize indiği yer olması itibarıyla da önemli bir stratejik konuma sahiptir. (Erdem 2017: 14-15; 55.) Bu nedenle çalışmamızın temel problematiği olan yasa dışı faaliyetler için bu nokta sıklıkla kullanılmıştır.

İdari statüsüne baktığımızda Elvanlı, Mersin Sancağı'na H. 1281 yılında bağlanmış bir nahiye'dir. (Sezen 2017: 18.) Alata, Mersin Sancağı sınırlarında Bolkar Dağı'ndan çıkarak Akdeniz'e dökülen çaylardan biri olup, sancak merkezine 8-10 saat uzaklıkta olarak betimlenmektedir.¹ Adını içinden geçen çaydan alan Alata, Elvanlı Nahiyesi sınırları içinde yer almaktadır. Alata Çayı'nın oluşturduğu deltada bugün var olmayan iskeleden yöre halkının ürettiği ürünler Mersin Limanı'na taşınmaktadır. (Mazak 2011: 187.) Günümüzde Alata İskelesi'nin yerinde balıkçı barınağı bulunmaktadır.

19. yüzyılda kıyı kuşağında öne çıkan yerleşkelerden biri Lamas Köyü diğeri de Tömük nahiye merkeziydi. Erdemli Köyü ise Alata Deresi üzerindeki taş köprünün hemen yanında kurulmuş ve Silifke-Mersin arasında bir menzil görevi üstlenmiştir. Bugünkü Erdemli ilçesinin üzerinde bulunduğu coğrafyada 16. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar iki ayrı kaza birimi bulunması ve hem kara hem de deniz ulaşımına sahip olması bölgenin önemini göstermekteydi. (Bayraktar 2015: 136-137; Mazak 2011: 187-188.)

Alata Bölgesi, aynı zamanda hinterlandında geniş ve zengin bir ormanlık alana sahipti. Bu doğal zenginlik donanımlı bir iskeleye sahip olmamasına rağmen Alata'yı işlek bir kıyı bölgesi haline getirmişti. Alata, kara ulaşımı açısından da oldukça uygun bir yapıdaydı. Alata kıyısından denize akan akarsuların ağızları ise bu bölgede kıyı kaçakçılığı yapılmasına olanak sağlamıştı. Bu coğrafi yapı Alata İskelesi'ni denetlenebilir güvenli bir kıyı şeridi olmaktan uzaklaştırdığı için birçok yasaklı faaliyetin de yürütüldüğü bir nokta haline dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca kent merkezinden o dönemin şartlarında 8-10 saatlik bir mesafede bulunması, iskeledeki ticari faaliyetlerin merkez görevlileri tarafından yeterince denetlenememesine neden olduğundan bu tür yasa dışı faaliyetler için bir güvenlik açığı oluşturmuştu.

Alata İskelesi'nde Kereste Ticareti ve Usulsüz Uygulamalar

İlk çağlardan itibaren önemli bir ticari meta olan orman ürünleri, Avrupa'da kâğıt ve ambalaj üretiminin artması, yakacak değerinin yüksek olması gibi nedenlerden dolayı modern dönemde daha çok talep görmesine sebep olmuştu. Özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra kereste ve odun en çok aranan hammadde kaynaklarıydı. Sanayileşen Avrupa ülkelerinin ihtiyaç duyduğu malların başında orman ürünlerinin de olması Osmanlı'da vergilendirilmeyen *cibal-i mubaha ormanlarının* vergilendirilmesini gündeme getirmişti. Ormanların verimli kullanıldığı zaman ciddi bir ekonomik katkı sağlayacağı görüşü ise genel ekonomik bilinçlenmeyle paralellik göstermiştir. (Koç 1999: 142-143.) Bu bağlamda Osmanlı Devleti, miri ormanların tasarrufuna ilişkin kontrol ve idari düzenlemelerle ilgilenmek üzere Fransa'dan uzmanlar getirtmiştir. Gelen uzmanlardan biri olan Tassy, 1862 yılında, Fransa'daki uygulamaları esas alarak, orman ürünlerini iç ve dış pazarlara satacak mültezim ve müteahhitlerin yükümlülükleri, kefalet ve alınacak vergileri, ağaçların kesilmesi, nakli ve pazarlanmasıyla ilgili teknik bir metin kaleme almıştır. Pilot bölge olarak, Kuşadası'ndan İskenderun'a kadar olan hat içinde yer alan ormanlar seçilmiş; başarılı olunduğu zaman diğer bölgelerde de uygulanması için yöneticileri ikna etmiştir. (Koç 1999: 10, 158.)

Sultan Abdülaziz döneminde hazırlanan 1870 *Orman Nizamnamesi* ile Osmanlı ülkesi sınırları içerisindeki ormanlık alanlar, devletin koruması altına alınırken diğer taraftan ormancılık faaliyetleri de modernize edilmeye çalışılmışsa da bunda çok fazla başarılı olunamamıştır. Buna benzer çalışmalar Sultan Abdülhamit zamanında da yapılmış fakat bir sonuç elde edilememiştir. (Erdem ve Başkan 2016: 286.)

Osmanlı Devleti her zaman ormanlık alanlar açısından zengin bir coğrafyaya sahipti. Bu araziler arasında, Kuzey Anadolu'da; İzmit, Bursa (İznik ve Göynük) Sakarya, Bolu, Kastamonu, Sinop, Samsun, Trabzon, Batum, Batı Anadolu'da; Balıkesir, Çanakkale, İzmir Anadolu'nun

¹ "Buga" nâm diğeri "Bulgar" Dağlarıyla muhât olup bunlardan nebe'ân eden Alata ve Girindaz ve Kızıldere nâmlarında dört enhâr-ı sagîre yek-diğeriinden sekiz on sâ'at aralı olarak kasabanın garb cihetinden bahra munsab olurlar.", Salname-i Vilayet-i Adana, H. 1308 (M. 1892), 83.

güneyinde ise; Antalya ve Mersin çevrelerinde daha doğuda Maraş, Malatya, Erzincan ve Tunceli çevrelerinde ormanlar yer almaktadır.(Erdem ve Başkan 2016, 284.) Osmanlı Devleti'nin geniş ormanlık arazilerine sahip bölgelerinden biri olan Mersin Sancağı'nın başlıca ticari faaliyetlerinden biri kereste ticaretidir. Sancağın dağlık alanlarında Toroslar 'da yaklaşık 50 km'lik bir hat boyunca sedir², sarıçam, kızılçam, ladin, katran, ardıç, pınar ve yabani zeytin gibi birçok farklı tür ağaçtan oluşan orman arazileri bulunmaktadır. El bıçkısı ve su hızarı gibi araçlarla ormanlardan ticari ürün elde edilerek yük hayvanlarıyla ürünlerin nakliyesi sağlanmaktadır. (Salname-i Vilayet-i Adana, H. 1308 (M. 1892): 85.) Orman ürünlerinin nakliyesi için yük hayvanları dışında farklı bir yol da bölgedeki akarsuların kereste taşımacılığı için kullanılmasıydı. Dağlık alandan akarsulara yüklenen keresteler taşımacılıktan daha zahmetsiz bir yolla denize ulaştırılmakta alıcılar da genellikle bölgedeki sefineler olmaktadır. (Salname-i Vilayet-i Adana, H. 1308 (M. 1892): 111-112.) Hatta bu konuda ilginç belgeler bulunmaktadır. Örneğin Silifke ve Anamur ormanlarından elde edilen kerestelerin nehirler aracılığıyla taşınırken köprülerin ayaklarına çarpması sonucu ortaya çıkan hasarı kereste sahipleri karşılamaktaydı. (BOA., DH.UMVM., 57/47.)

Genel olarak bölgenin orman ürünleri, İskenderiye, Suriye, Marsilya ve Tirieste'ye ihraç olunmaktaydı. (Salname-i Vilayet-i Adana, H. 1312 (M. 1896): 57.) Yasal kereste ticaretinin yanı sıra özellikle Silifke sahillerinden yasa dışı yollarla kesilen ve gemilerle ihraç edilen kerestecilik de devlet tarafından engellenmeye çalışılan bir işti. (BOA., DH.MKT., 1660/118.) Bununla birlikte devlet sıklıkla İçel sahillerinden yapılan kereste kaçakçılığının önüne geçmek için kıyı güvenlik önlemlerini artırmaya çalışmıştır. (BOA., DH.MKT., 50/27.) Damgasız ve ruhsatsız kesilen kerestelerin bu sahillerden dışarıya kaçırılması devletin en çok mücadele ettiği konuydu. (BOA., DH.MKT., 89/14.)

Ormanlık araziden kereste temin etmek oldukça zor ve meşakkatli bir işti. Bu nedenle kereste temini ve ticareti konusunda ciddi problemler yaşanmıştı. Özellikle belirlenen ormanlık alanda kesim, satın alma, sevk, gemiye nakil ve ilgili yerlere ulaştırma gibi zorlu bir süreç bölgede güç kazanmış sermaye sahibi kişilerin, bu alanda daha çok söz sahibi olmalarına yol açmıştı. Zaman zaman bu baskın güç devletin kurallarının önüne geçip bazı usulsüz uygulamaların gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu durumda en çok etkilenen kesim ise yerel halktı. Hatta bazı devlet memuru, mültezim, orman korucusu gibi görevlilerin odun ve benzeri orman ürünlerini baskı ile halktan ucuza alıp pahalıya satmak, zimmetine para geçirmek, dolandırıcılık ve yolsuzluk yapmak gibi bazı usulsüzlüklere dair örnekler de mevcuttur. (Baş 2016: 151.)

Kerestenin Osmanlı'nın çeşitli coğrafyalarından özellikle Mısır ve Avrupa'ya yasadışı ihracatına dair çok sayıda belgenin olduğu da bilinmektedir. (Faroqhi, 2006, 82.) Alata kıyısında da aynı şekilde usulsüz bir kereste ticaretinin varlığına dair çok sayıda veri mevcuttur. Örneğin; 1895'te Mersin'de yaşayan Belçika konsolosu vekili Yunan tebaasından **Andon Likar Döpoli**³ (**De Poli**)'nin (önceki görevi İngiltere konsolos vekili olan) Alata Çayı kenarında idaresi Fransa tebasından Mösyö Frans'ta olan çiftliği bulunmakta ve çevre köylerin halkı üzerinde ciddi bir nüfuzu olduğu bilinmektedir. (BOA., HR.TO., 208/8; HR.TO., 621/63; DH.MKT., 1711/109.) Bununla birlikte Mersin'in önemli gayrimüslim tüccarlarından olan **Stefan Nader** isimli İtalyan Konsolosu tercümanı bölgede kereste ticaretinin en önemli aktörlerindendi. Tömük olarak anılan Alata, bu dönemde Elvanlı Nahiyesi'ne bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Elvanlı Nahiyesi'nden Alata Nehri'ne kadar olan alanda yer alan köylerde yaşayan halk **Nader ve Zahlut** gibi tüccarlara borçlu olup, burada yapılan yolsuzlukları bilseler de çaresiz oldukları için ses çıkaramamaktaydılar. Tüccarların, bölgenin sahile yakın kısımlarında çiftlik ve emlak sahipleri olmaları da usulsüz

² Torosların bir kolu olan bölgenin ormanlık arazilerinde Doğu Akdeniz havzasının ünlü sedir ağaçları bulunmaktadır. Bakınız Hughes 2005: 11.

³ Kör Andon olarak da bilinmektedir. Erdem ve Başkan 2016, 62; Andon Likar Döpoli, 1892 ve 1893 tarihli Adana Vilayet Salnamelerinde, Mersin'de bulunan Düvel-i Ecnebiyye konsoloslarından biri olarak İngiltere Konsolosluğu göreviyle yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salname-i Vilayet-i Adana, H. 1308 (M. 1892), 95; Salname-i Vilayet-i Adana, H. 1309 (M. 1893), 101.

kereste ihracatı için önemli bir dayanak noktasıydı. 1895 yılına ait bir belgede yerel bir muhbir tarafından verilen bilgilerde, Alata Nehri'nden kıyıya taşınan keresteler, 7000 kantar olarak tüccar Nader adına ihale edildiği bildirilmektedir. Ancak gerçek rakamın 27000 çam kabuğundan fazla olduğuna dikkat çekilmişti. (BOA., DH.MKT., 367/33.) Dönemin şartlarına göre bu rakamın oldukça büyük bir miktarı ifade etmesi ve hiç kimsenin bu konuda herhangi bir çaba göstermemesi adı geçen kişilerin bölgede büyük bir otorite sahibi olduğunun da ifadesiydi. Bu noktada devletin gelirinden ciddi bir payın gayrimüslim yerel tüccarlar tarafından kaçırıldığı anlaşılmaktadır.

Dâhiliye ve Zabtiye Nezaretleri'ne Mersin'den gönderilen 23 Mayıs 1896 tarihli benzeri bir ihbarda, Alata civarındaki ormanların kanuna aykırı kesilip ticaretinin yapıldığı belirtilmektedir. Bu ihbarda da Alata civarında farklı boyutları olan kaçakçılık ve yolsuzluk olaylarından bahsedilmektedir. Bu bağlamda Alata'nın dağlık kısmında bulunan devlet ormanları kereste tüccarlığı gerekçesiyle yağmalanarak yurt dışına satılan kerestelerin Alata açıklarından gemilere yüklendiği bilgisi verilmektedir. (BOA., DH.MKT., 367/33.)

Devlet arazilerinin sahile yakın bölgelerinde bulunan ormanlarda kereste ticaretine resmen izin verilse de söz konusu ticaretten devletin elde edeceği kârın yanında zararı çok daha büyük olmakta ve büyük ormanlık araziler yağmalanmaktaydı. Bu konuda rastlanılan bir belgede, usulsüz kereste ticaretiyle ilgili Mersinli iki gayrimüslim aile üzerinde durulmaktadır. Önceki dönemlerde de bölgenin valiliğini yapmış olan **Sırrı Paşa**'nın⁴ yoğun gayretiyle 75000 parça ruhsatsız kereste kesiminden ötürü suçlular, 10000 lirayı bulan para cezasına çarptırılmışlardı. Bu aileler cezayı temyiz mahkemesine götürmüş ve tüm suçları açıkken yeniden aile adlarına ruhsat hakkı almayı başarmışlardır. (BOA., DH.MKT., 367/33.) Yeniledikleri ruhsatlarla bölgede usulsüz biçimde kereste kesimine devam ettikleri ancak muhbirin ihbarı, orman memurlarının onayı ve mahkemenin hükmüyle suçlu olduklarına dair dört defa daha karar verilmiştir. Bunların anılan davalardan henüz beraat etmemelerine rağmen yolsuzluklarını gizlemeleri koşuluyla bölge mültezimine rüşvet ödeyerek usulsüz kereste ticaretine devam ettikleri bilinmektedir. Merkeze bilgi veren muhbir kendisinin doğruluğunu kanıtlamak istemekte ve bütün gerçeklerin **Corc Şaşati ve Nader Stefan'a** orman ihalesi için verilen izinlerin şimdiye kadar ne gibi yolsuzluklara neden olduğunun (kaçakçılık vs.) Galata'da Aleksiyadis Han'da 22 numarada oturan dava vekillerinden **Kapuciyan Faluset Efendi'nin** yazıhanesinin araştırılması sonucu ortaya çıkacağını da belirtilmektedir. (BOA., DH.MKT., 367/33.) Ancak böyle bir araştırmanın yapıp yapılmadığına dair herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

Yolsuzlukları ortaya çıkan aileler tarafından, bir sene içinde Mersin merkez ile İçel Sancağı sınırı olarak kabul edilen Alata Nehri'nin **İki Keçeli** devlet ormanlarından 12000 küsur metre küp kereste kestirerek 30 en fazla 35 kuruş gibi oldukça düşük fiyatla ihaleye çıkarılmıştır. Ancak bu fiyatın emsal ihalelere göre son derece düşük fiyatlı olduğu, sahile böylesine yakın nakliye hususunda avantajlı bir bölgeden çok düşük miktarla ihaleye çıktığı ve olayın sadece bu boyutuyla dahi devletin ihale başına 120000 kuruş zarara uğratıldığı ifade edilmektedir. Suçları kesinleşen ve 12000 liraya kadar cezaya çarptırılan **Stefan Nader, Corci Zahlut ve Corci Şaşati ailelerinin** emlaklarına geçici olarak haciz konulması gerektiği üzerinde de durulmaktadır. Belgeden aynı zamanda yaptıklarından pişman olduklarını ifade eden bu kişilerin bölgedeki bir takım memurlara verdikleri rüşvet karşılığında aldıkları cezadan kurtulmayı umut ettikleri de anlaşılmaktadır. (BOA., DH.MKT., 367/33.)

Bahsi geçen muhbir, Adana Vilayeti'ne çektiği şifreli telgrafta usulsüz ticaret yapan aileler için muhakkak tutuklama kararı gerektiğinden söz ederken, iletildiği tüm bilgilere ilişkin gerekli soruşturmalar tamamlanıncaya kadar Mersin merkez ile sınır kabul edilen Lamos (Limonlu) mevkiisi arasında bulunan tüm iskelelerde yürütülen usulsüz ihracatın kesilmesini önermiştir.

⁴ Sırrı Paşa, 1888'de Adana ve 1890 tarihinde de Bağdat valiliği yapmıştır. Bu konuyu ele alan önemli bir eser olarak bakınız; Gülşen 2010: 165.

Muhbir ayrıca Adana'dan eski emirlere uyulması yönünde karar çıksa dahi Alata ve Tömük Çayları ağzına kereste yüklemek için gelecek gerek Osmanlı gerekse yabancı (Yunan, Mısır vesaire) bandıralı gemilere yapılacak yüklemede usulsüzlüğe karışan yerli/taşralı memurlar yerine merkezden görevlendirilecek bir memur ile bir polis ve iki zaptiyenin bulundurulması ve bunların gemileri denetlemesi gerektiğini belirtmiştir. Hatta Mersin'den Lamos'a kadar Viranşehir, Gerendiz, Tömük ve Alata İskeleleriyle anılan çayların boğazlarının ve sahilinin daimi olacak şekilde cesur bir memur ve iki asker tarafından denetlenmesi gerektiği de önerilmektedir. Ancak bu şekilde, buralarda yürütülen usulsüz ihracat ve buna göz yuman devlet görevlilerinin oluşturdukları düzen bozulacak, böylece devlet arazilerinin yağmalanmasının ve hazinenin zarara uğratılmasının da önü alınabilecekti. (BOA., DH.MKT., 367/33.) Buna benzer bir çatışma hemen hemen aynı tarihlerde Mersin Limanı'nda yaşanmıştır. 1900'lü yılların başında Mersin'in artık işlek bir liman haline gelmesiyle birlikte iskele ile limanda demirlemiş gemiler arasında yük nakliyesi ciddi bir iş kolu haline gelmişti. Hatta limanda bu işi yapan istimbot ve mavna şirketlerinin sahipleri ile buradaki esnaf arasında bir çatışmanın patlamasına sebep olmuştur. Bunun sebebi Mersin-Adana Demiryolu Şirketi Genel Müdürü Richard Viterbo'nun Mersin Limanı'nda bir nevi tekelleşmeye sebep olmasıydı. Bunun üzerine Viterbo ile Hayfavi-Mağribi-Dupalier ortaklığındaki şirket ve limandaki küçük esnaf arasında bir rekabet ve çatışma yaşanmıştır. (Nacar 2017: 77-79.) Limandaki tekelleşme Viterbo'ya açılan soruşturma ile son bulmuştur. Ancak bu olayda da Alata'da yaşananlara benzer bir durum yaşanmıştır. Viterbo, tüccar ve komisyoncuların büyük bir çoğunluğunun yandaşlığı ve demiryolu komiserliğinin bazı önemli şahitlerin peşine düşmemesi nedeniyle soruşturma sürecini, ifade vermeye dahi gitmeden atlatmıştır. (Nacar 2017: 90-91.) Alata'da yaşanan usulsüzlüklerde Stefan Nader, Corci Zahlut ve Corci Şaşati ailelerinin de soruşturmalarının yumuşak geçirildiğinden yukarıda bahsedilmiştir.

Usulsüzlüğün sadece kereste ticareti hususunda gerçekleşmediği, kaçakçılığın yanı sıra devlet ormanlarının ihale ve iltizamında yapılan bazı usulsüz uygulamalar ile görevlilerin suistimalleri ve dönemin en önemli yasa dışı faaliyeti olan insan ve silah kaçakçılığına dair de çok sayıda örnek görülmektedir.

İnsan ve Silah Kaçakçılığı

Bu dönemde özellikle Ermeni Olaylarının alevlendiği süreçte Çukurova Bölgesi sahillerinden Kıbrıs'a ve oradan yurtdışına çok sayıda Ermeni firari, silah ve mühimmat kaçakçılığının yapıldığı bilinmektedir. Bu tür faaliyetler için Alata gibi az kullanılan sahil noktaları olduğu gibi Seyhan, Ceyhan ve Berdan Nehirlerinin denize döküldükleri kuytu ve kontrolden uzak noktalar da bulunmaktaydı. (bkz.. Ulutaş 2012; 2013; Karsandık 2005: 115-118)

Merkeze yapılan bir ihbarda, Yunan bandıralı ve kereste yüklü gemide yük olarak sadece usulsüz biçimde elde edilen kerestelerin değil, bölgenin gayrimüslim tüccarlarının bilgisi ve yönlendirmesiyle genellikle Ermeni işçileri ve katırcı başıları tarafından birçok Harput (Elazığ) Ermeni'sinin Amerika'ya gönderilmek üzere İskenderiye'ye kaçırıldığı bilgisi verilmektedir. Hatta birçok yabancı bandıralı geminin de kereste ticareti gerekçesiyle Alata sahillerine yanaşıp kaçak silahları Osmanlı Devleti'ne sokmaya çalıştıkları görülmektedir. İhbarda bu tarz olayların artmasından endişe edildiği daha önce de bölgede kaçak silah girişinin yakalandığı, ancak resmi makamlar tarafından olaylara kısa sürede müdahale edilmediği için sonuç alınmadığı da ifade edilmektedir. Tömük ve Alata çayları çevresindeki devlet ormanlarının ihale ve iltizamında bölge mültezimleri devleti zarara uğratmakta, kereste yüklü gemiler aracılığıyla yabancı bandıralı gemilerin bazıları tarafından da kaçak yolla birçok Ermeni Amerika'ya kaçırılmaktaydı. Ayrıca aynı yolla patlayıcı silahlar da ülke dışına çıkarılıyordu. (BOA., DH.MKT., 367/33.) Bu örneklerden Alata kıyılarından hem usulsüz kereste ticareti yapıldığı hem de kereste ticareti paravan olarak gösterilip aynı zamanda insan ve silah kaçakçılığının yapıldığı da anlaşılmaktadır. Bu dönemde ülkenin pek çok yerinde silah kaçakçılığına dair örnekler görmek mümkündü. (Akalin 2015: 651-686; Sapan 2005-2006: 81-94.)

Kıyı Kaçakçılığını Önlemek İçin Alınan Önlemler ve Yetersizlikler

Dönemin şartları çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin gerek kıyı güvenliğini sağlamada gerekse şüpheli bulunan deniz trafiğini denetlemede yetersiz kaldığı birçok devlet yazışmasında konu edilen ana sorunlardan biridir. Bu noktada, Alata İskeleyi'nin Mersin'in merkez liman iskelelerinden biri olmaması ve merkeze uzak bir bölgede bulunması işleri daha da zorlaştırmaktaydı. Şüpheli görülen yük vs. taşımacılık durumlarına ilişkin yabancı bandıralı gemilerin denetlemesi amacıyla merkezden sıklıkla Hayreddin Vapuru talep edilse de geminin bölgeye gelmesi bir türlü mümkün olmamıştır. İskenderun Rüsumat Nezareti, Bahriye Nezareti ve Rüsumat Emaneti arasında yapılan 1895 tarihli yazışmalarda Alata'dan İskenderiye'ye hareket eden Yunan bandıralı gemide 1500 lata (tahta) ve 20000 kıyye çam kabuğu 248 tonlatoluk yük bulunduğ, geminin taşıma kapasitesi ve toplam yük miktarı düşünüldüğünde işin mutlaka bir yolsuzluk içerdiği ifade edilmektedir. Belgede “işe fesad karıştırılacağı memul olduğundan” şeklinde ifade edilen durumun denetimi için **Hayreddin Vapuru** talep edilse de yine acil bir durum olmadığı gibi gerekçelerle söz konusu vapur bir türlü gelememiş ve istenilen denetim gerçekleşmemiştir. (BOA., DH.MKT. 377/50.) Bu dönemde özellikle Doğu Akdeniz sahillerinde kaçakçılık faaliyetlerinin hız kazanması Akdeniz kıyılarında birçok sahilde güvenlik zafiyeti yaratmaktaydı. Adana Vilayeti kıyılarıyla birlikte Teke Sancağı kıyı şeridinde gerçekleşen ve ekonomiyi ciddi sekteye uğratan kaçakçılığı önlemek üzere talep edilen güvenlik vapurlarının mevcut vapur sayısının yeterli olmaması nedeniyle bir türlü gönderilemediği belgelerde belirtilmektedir. Bu nedenle yakın bölgelerdeki mevcut vapurların çalışma sınırları genişletilerek bu bölgede sorun çözülmüştür. Hayrettin Vapuru da bu tarihlerde Adana, İskenderun ve Akdeniz kıyılarında görevlendirilmişti. (BOA., DH.MKT., 36/9, Y.MTV., 72/1, 95/5.) Bu yoğunluk nedeni ile de Alata kıyılarına gelmesi mümkün olmamıştır.

Alata İskeleyi'nden hareket eden gemilerin yükleri, miktar ve gümrük vergileri gibi konularda ciddi sorunlara neden olurken bir diğer sorun da iskeleye indirilen ya da iskeleden yüklenen yüklerin cinsi/türüdür. Daha önce de belirttiğimiz üzere Alata'dan kereste ihracı bahanesiyle kaçak silah ve firari de getirilip götürülmekteydi. 1903 tarihli Adana ile Konya Vilayeti arasında yapılan yazışmalarda, Lyon'da yaşayan Yazıcıyan isimli bir kişinin Marsilya'da bulunan silah fabrikasından gelen “*gıra tüfenkleri*”ni Kıbrıs'ta bulunan Sivaslı lakaplı bir Ermeni'ye götürmekte olduğu anlaşılmaktadır. Merkezin bu durumu fark etmesi üzerine bunun derhal önlenmesi için ne gerekiyorsa yapılması emredilmiştir. (BOA., BEO., 2244/168242.) Ancak bu gibi usulsüzlükleri önlemek ne yazık ki dönemin şartları çerçevesinde çok da çabuk mümkün olamamaktaydı.

Dâhiliye Nezareti'ne 1906 yılında gönderilen bir belgede belirtildiğine göre; Alata sahilinden deniz yoluyla firar etmeye teşebbüs eden **Fekeli Rupen ve Haygazon**⁵ adında iki Ermeni, gözetleme kulelerinde bulunan askerler tarafından fark edilerek tutuklanmıştır. Ancak yakın çevreden **Aleksander** isimli bir Ermeni'nin yüzerek vapura bindiği de merkeze bildirilmiştir. İskeleye komisyonuna ait sandalın son derece eski olması kıyı denetlemesinin sağlıklı bir şekilde yapılamamasına yol açmaktaydı. Taşucu ve Mersin liman reislerinin emrinde sandal bulunmasına yönelik merkezin emri olmasına rağmen henüz Mersin Limanı'nda ve gümrüğünde bile kıyı emniyeti sandallarının olmadığı büyük bir emniyet açığı olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle Sadrazam Ferit tarafından İskenderun, Laskiye, Tartus ve Trablusşam liman reisleriyle iskeleye komisyonlarına ve gümrük idarelerine birer gözetleme sandalı gönderilmesi gerekliliği ivedilikle bildirilmiştir. (BOA., DH.TMIK.M., 226/78.) Ancak yetersizlik nedeniyle bu gibi tedbirlerin gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

Kayseri Mutasarrıflığı'ndan 1900 yılında Mersin İskeleye Komisyonu'na gönderilen bir yazıda, Kayseri'de görülmekte olan revolverlerin Mersin tarafından geldiği bildirilmektedir. Bunun

⁵ Yabancı isimler belgede görüldüğü şekliyle yazılmıştır.

üzerine Mersin İskele Komisyonu'nun verdiği cevapta bu gibi silah vesaire yasaklı eşya ve ürünlerin iskeleden ithali mümkün olmasa da birtakım seraserilerin yelken kayıklarıyla vilayet sahillerinin denetlemeden uzak yerlerinden Kıbrıs'a ve oradan da Amerika'ya kaçırdıkları ve dışarıdan gelen silah ve patlayıcı maddeleri de buralardan ülkeye soktuklarını belirtmektedir. Bu gibi yerlerin bir istimbote yardımıyla denetleme altına alınmadığı sürece de bu gibi kaçakçılık faaliyetlerinin devam edeceği bildirilmektedir. (BOA., DH.MKT., 2372/60.) Merkezden derhal bir istimbote gönderilmesi gereği kararı alınsa da elde yeterli sayıda istimbote bulunmaması var olanın da İzmir'de olması ve bir süre daha orda kalması gerektiği nedeniyle ne yazık ki gerçekleştirilememiş bir tedbir olarak kalmıştır. (BOA., DH.MKT., 1779/138.)

Devletin Taşradan Haber Alma Kaynakları

Belgelerde dikkat çeken bir başka konu bütün bu bilgileri merkeze ileten kişilerin muhbirler olmasıydı. Bu dönem Alata ile ilgili bilgileri merkeze ileten kişi ise belgelerde sıklıkla adı geçen **Sadık İbrahim Talat** adında bir muhbirdi. (BOA., DH.MKT., 367/33.) Hemen hemen her dönemde devletin merkezden uzak yerlerinden haber almak için başvurduğu yöntem olan hafiye ve muhbirler özellikle II. Abdülhamid döneminde zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde ülkede yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal kaos ortamı II. Abdülhamit'in şüpheli yaklaşımıyla birleşince bu kişiler devletin haber alma ihtiyacını karşılamaya çalışan en önemli unsurlar haline almıştır. Osmanlı istihbarat teşkilatının hafiyelerden sonra gelen en önemli figürleri olarak muhbirler kaşımıza çıkmaktadır. Muhbirlik, daha çok bölgesel istihbarat ihtiyaçlarında kullanılan, belirli bir ücret karşılığı bir görev ve belirli süre için istihdam edilen kişilerin görevlerini ifade etmektedir. Muhbirlik de casusluk gibi, devlet otoritesi ve düzeninin korunmasıyla, haber alma kaynaklarını etkin olarak kullanmak arasında doğru bir orantı kurmaya çalışan devletin, istihbarî işlevlere sahip bir devlet organını ifade etmektedir. Bu tür görevliler Dahiliye ve Zaptiye Nezaretlerinin herhangi bir görevlendirmesiyle değil, tamamen yerel yöneticilerin emrinde istihdam edildikleri, hedef bölgeye özgü sahip oldukları birtakım özelliklerden (dil bilgisi, kamufle olma gibi) ötürü tercih edildikleri ve genellikle geçici bir süre görev aldıkları için daimî istihbarat elemanlarından ayrılmaktadırlar. Bu noktada muhbirlik; polislik, hafiye, ya da bekçilik gibi belirli bir profesyonellik gerektiren bir meslek değildir. Ancak muhbirlerin güvenlik mekanizmasında yer alan profesyonel memurların sahip olmadığı birtakım özelliklere sahip olmaları, onları istihbarat sisteminde kullanışlı ve aranan unsurlar haline getirmiştir. Muhbir figürünün esas itibarıyla kullanım amacı resmî görevlilerle elde edilemeyen bilgilere ulaşmaktır. Muhbirlerin istihbarat misyonlarına yer veren kaynaklara göre, bunların en önemli özelliği istihbarat faaliyetinin yürütüldüğü coğrafi sahaya ya da hedef bölgeye sorunsuz bir şekilde entegre olabilmeleridir. Bu entegrasyon bazen bir din görevlisi, bazen bir öğretmen, bazen de bir arzuhalci gibi paravan kimliklerle sağlanmıştır. (bkz. Gör 2019)

Sonuç

Doğu Akdeniz kıyıları sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca en işlek güzergâhlardan biri olmuştur. Sahip olduğu coğrafi özellikler özellikle yasal olmayan faaliyetlere zemin hazırlamıştır. Ticari olarak işlek liman ve iskelelerin yanı sıra denetimden uzak bazı kör noktalar, özellikle nehir ve akarsuların denize döküldüğü yerler, yasa dışı faaliyetlere uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır. Bu yasa dışı trafiği engellemek tüm siyasi yapıların olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin de mücadele ettiği bir sorun olarak her daim gündemde olmuştur.

Bu konu çerçevesinde çalışmamızın temel mekânsal sınırlandırması olan Mersin'in kıyı şeridinde yer alan Alata İskelesi ve çevresinde merkezin aldığı tüm tedbirlere rağmen kaçakçılık yapıldığı ve usulsüz ticari faaliyetlerin yürütüldüğüne dair çok sayıda veri tespit edilmiştir. Söz konusu faaliyetlere olanak sağlayan koşullar arasında Alata'nın içinde bulunduğu bölgenin hinterlandında yer alan geniş ve zengin ormanlık alanın oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır. Diğer taraftan Alata'nın kara ulaşımı açısından da oldukça uygun bir konumda bulunması ve Alata kıyılarından denize akan akarsuların ağızlarının sığınma ve kıyıya yanaşma için doğal girintiler

oluşturması da bu tür faaliyetlere olanak sağlamıştır. Görüldüğü üzere mevcut coğrafi yapı bölgede kıyı kaçakçılığı yapılmasına olanak ve kolaylık sağlamıştır. Bir diğer nokta ise iskele, gümrük vb. konularda denetimin kent merkezine uzaklık nedeniyle zorlaşmasıydı. Nitekim Mersin'in bazı tüccar ailelerinin iskeleden yürütülen usulsüz ticaret ve kaçakçılık faaliyetlerinde etkin oldukları, yerel ve çeşitli statülerdeki devlet görevlilerinin de rüşvet vs. gibi nedenlerle yasadışı faaliyetlere göz yumdukları anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Anadolu'nun küçük bir kentinin küçük bir iskeleyi olan Alata, bahsedilen koşullar çerçevesinde yasak faaliyetler açısından önemli ve işlek bir iskele haline gelmiştir. Kaçakçılığa konu olan maddeler dönemin genel siyasi olaylarının izini taşımaktadır. Ermeni olayları sebebiyle genellikle silah ve patlayıcı madde ile firarilerin kaçırılması faaliyetlerine sıklıkla rastlanmıştır. Bunun yanı sıra incelenen bölgenin zengin bir ormanlık alana sahip olması yine bu dönemde artan yasa dışı kereste kesimi ve ihracına zemin hazırlamıştı. Bölgede yolsuzluk-rüşvet ilişkileriyle kurulan yerel yapı devleti ekonomik ve siyasi açıdan zarara soktuğu gibi aynı zamanda bölgenin de bu ilişkiler ağı çerçevesinde büyük zarar görmesine neden olmuştur. Diğer bir nokta da devletin bölgede yürütülen usulsüz faaliyetlerden haberdar olduğu ve önlemler almaya çalıştığı, ancak dönemin şartları gereği yeterli teçhizata sahip olamadığı için girişimlerinin sonuçsuz kaldığıdır.

Dünya ekonomik sistemi ve onun periferisinde kalan bir Osmanlı İmparatorluğu ve bu imparatorluğun içinde merkez ve yerel güçler arasındaki yer yer çatışma yer yer uzlaşma, yerelde sermaye sahibi büyük aileler ile halk arasında cereyan eden olaylar ve bu sebeple merkezle kurdukları ilişkiler ağı küçük bir yerel kıyı beldesi olan Alata İskeleyi örneği üzerinden açık bir şekilde izlenebilmiştir. Bu çalışmayla Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Alata İskeleyi'nde gerçekleşen kaçakçılık faaliyetleri irdelenirken aynı zamanda Osmanlı Devleti içindeki merkez-taşra ilişkilerinin 19. yüzyıl sonundaki boyutu da irdelenmiştir. Böylece, Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasi, toplumsal ve ekonomik sıkıntıların yansımaları yerel ölçekte eş zamanlı izlemek mümkün olmuştur.

Kaynakça

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.): 2244/168242

Dahiliye Nezareti Mektûbi Kalemi (DH.MKT.): 367/33, 1779/138, 1711/109, 1660/118, 36/9, 2372/60, 377/50, 50/27, 89/14.

Dahiliye Nezareti Muamelat Kalemi (DH.TMIK.M.): 226/78.

Hâriciye Nezâreti Tercüme Odası (HR.TO.): 208/8, 621/63;

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.): 72/1, 95/5.

Dâhiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye ve Vilâyât Müdürlüğü Evrâkı (DH. UMVM.): 57/47.

SALNAMELER

Vilayet Salnameleri

- Hicri 1308, 1309, 1312 Tarihli Adana Vilayeti Salnamesi.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Akalın, D. (2015). Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti(1898-1914), TAD, 34(58): 651-686.

- Arıkan, Z. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasaklı Mallar (Memnu Meta), Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Baskıcı, M. (2009). Osmanlı Piyasasında Ticaret: Yabancı Tüccarların Dikkat Etmesi Gereken Hususlar (1870-1920), Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(1): 39-55.
- Baş, Y. (2016). Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli, Tersane ve Tophane'de Kullanımı, *Studies of The Ottoman Domain*, VI(11): 149-171.
- Bayraktar, U., Beyhan B., Kiper N., Yoloğlu A. C., Erkiş H. (2015). Akdeniz Bölgesi'nde Kentleşme Sürecinin Kırsal Bileşenleri: 70 Yıl Sonra Erdemli, *Planlama*. 25(2): 134-146.
- Braudel, F. (1994). II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 2, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi.
- Erdem, A. R. (2017). Mazide Erdemli. Önder Matbaacılık.
- Erdem, S. ve Başkan, A. (2016). Osmanlı Devleti'nde Orman ve Orman Alanlarının Kullanımı ve Buna Yönelik Hukuki Düzenlemeler, *The Journal of Academic Social Science Studies*. <https://doi.org/10.9761/jasss3291>
- Faroqi, S. (2006). Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Ginio, A., (2006). Akdeniz Düşüncesi: Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel, Akdeniz Dünyası, Düşünce, Tarih ve Görüngü, Editörler: Eyüp Özveren-Oktay Özel-Süha Ünsal-Kudret Emiroğlu, İletişim Yayınları, ss. 29-45.
- Gör, E. (2019). Abdülhamid Döneminde İstihbarat Mutlakıyetten Meşrutiyete Haber Alma Faaliyetleri (1876-1909). Kitap Yayınevi.
- Griswold, W. J. (2000). Anadolu'da Büyük İsyan, Çeviren: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gülşen, E. (2010). 19. Yüzyılda Bir Osmanlı Valisi: Giritli Sırrı Paşa ve Tefsir Anlayışı. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. XII(22): 161-188. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.346381>
- Hobsbawm, E. (2005). Devrim Çağı(1789-1848) Çeviren: Şener, B. S., Dost Kitabevi.
- Hughes, J. D. (2005). The Mediterranean An Environmental History, ABC-CLIO, Inc, California.
- Kadıoğlu, M. (2008). Küresel İklim Değişimi ve Türkiye, Bildiğiniz Havaaların Sonu, Güncel Yayıncılık.
- Karsandık, Ö. (2005). 19. Yüzyılın Sonlarında Yasadışı Ermeni Örgütlerinin Bir Geçiş Noktası Olarak Mersin Limanı. Tarih İçinde Mersin Kolokyumu II.
- Koca, H. (1994). Erdemli İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi.)
- Koç, B. (1999). Osmanlı Devleti'ndeki Orman ve Koruların Tasarruf Yöntemleri ve İdarelerine İlişkin Bir Araştırma. OTAM, 10: 139-158. https://doi.org/10.1501/otam_00000000426
- Mazak, M. (2011). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Erdemli Alata İskeleyi ve Ticari Potansiyeli. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu- III.
- Mneill, W. H. (2004). Dünya Tarihi, Çeviren: Şenel, A. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Nacar, C. (2017). Yükselen Bir Liman Kentinde Ekonomik Pastayı Paylaşmak: 20. Yüzyılın Başında Mersin'de Rekabet, Çatışma Ve İttifaklar, Cihannüma Tarih ve Coğrafya

-
- Araştırmaları Dergisi Sayı III/1 – Temmuz 2017, 71-94.
<https://doi.org/10.30517/cihannuma.332033>
- Özdemir Gümüş, Ş. (2011). 19. Yüzyılın Sonunda Adana Vilayeti Kıyılarının Güvenliğinin Sağlanması. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu- III.
- Pamuk, Ş. (2005), Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, 1500-1914, İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (1985). 19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları. III: 653-665.
- Pamuk, Ş. (2005). Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sapan, S. (2005-2006). Başbakanlık Osmanlı Belgelerinde Arap Yarımadasında Silah Kaçakçılığı (1892-1910). Akademik Araştırmalar Dergisi. 27: 81-95.
- Sezen, T. (2017). Osmanlı Yer Adları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 26.
- Tabak, F. (2006). Akdeniz'in Sonbaharı, 1560-1860, Akdeniz Dünyası, Düşünce, Tarih ve Görüngü, Editörler: Eyüp Özveren-Oktay Özel-Süha Ünsal-Kudret Emiroğlu, İletişim Yayınları, ss. 57-79.
- Toksöz, M. (2010). Nomads, migrants and cotton in the esatern mediterranean, the making of the Adana-Mersin region, 1850-1908. Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004185760.i-224>
- Toksöz, M. (2006). Bir coğrafya, bir ürün, bir bölge: 19. yüzyılda Çukurova. Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, 21, 97-110, Sanat Kitabevi.
- Ulutaş, S. (2013). Çukurova Bölgesi Ermeni Olaylarında Kıbrıs'ın Rolü. 18-20 Ekim 2012, 3. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Mersin'den Kıbrıs'a Tarih, Hukuk ve Gelecek.
- Zachariadou, E. (Ed.) (2001), Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler, Çevirenler: Gül Çağalı Güven- Saadet Öztürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.